

LAJOS VERONIKA*

Lokális és transznacionális identitásgyakorlatok.

Szikh bevándorlók észak-európai és észak-amerikai kontextusban

Laura Hirvi: *Identities in Practice. A Trans-Atlantic Ethnography of Sikh Immigrants in Finland and in California*. Studia Fennica Ethnologica 15. Finnish Literature Society, SKS, Helsinki, 2013.

A transznacionális jelenségek és azok dinamikája fokozatosan növekvő szakirodalom tárgyát képezik, amit különböző tudományterületek – például a kulturális antropológia, a szociológia, a társadalomföldrajz vagy a közgazdaságtan – szakemberei vizsgálnak. Vitathatatlan, hogy a 21. század elején az emberek világról szerzett tapasztalata sokszínű, többretegű és számtalan földrajzi helyszínhez, virtuális lokalitáshoz kötődik. Napjainkban már az is szinte közhelyszerű kijelentés, hogy ezek a komplex tapasztalatok társadalomtudományi megközelítésben egyrészt az alapvető ismeretelméleti kérdések és az olyan hagyományos fogalmak következetes újragondolásával érthetők meg, mint például a kultúra, a történelem és az identitás, másrészt új módszertani és fogalmi eszköztár kialakításával.

Laura Hirvi az *Identities in Practice. A Trans-Atlantic Ethnography of Sikh Immigrants in Finland and in California* című könyvében azt az antropológiában elterjedt gyakorlatot követi, amely a migrációt az identitás kérdéskörén keresztül tárgyalja. A szerző

* A szerző az MTA-DE Néprajzi Kutatócsoport tudományos munkatársa. E-mail: lajosvera@yahoo.co.uk

összeveti a Helsinkiben és a kaliforniai Yuba Cityben élő szikh emigránsok tapasztalatát, és elemzi azokat a módokat, ahogyan a bevándorlók a mindennapokban megélik, illetve a társadalmi gyakorlatokban és a szociokulturális találkozások alkalmával kifejezik identitásukat – például a munkavégzés során vagy az öltözködésben. A két helyszín identitásgyakorlatai közötti különbségek megértése érdekében Hirvi célja megvizsgálni a (finn és az észak-amerikai) kontextus – vagyis a makroszint – hatását az identitásra. A szerző megfogalmazásában: „Azt remélem, hogy az olvasókat egy olyan képzeletbeli utazásra invitálhatom, amelynek végén többet fognak tudni – még ha ez a tudás éppoly részleges is lesz – azokról a folyamatokról, amelyekkel a fenti két célállomáson élő szikh bevándorlók saját helyet alakítanak ki maguknak a letelepedés helyszínének új kontextusában”. (13)

Hirvi könyvében az identitás posztmodern koncepciójára alapoz, vagyis az önazonosságot olyan társadalmi és kulturális konstrukciónak tekinti, ami nemcsak szituációfüggő és folyamatosan újratermelődő, hanem egyúttal az adott kulturális, történeti és politikai kontextusba ágyazott folyamat, és természeténél fogva összefüggésben áll a hatalom kérdésével. A szerző meggyőzően használja a 2008 és 2012 között Finnországban és Kaliforniában végzett etnográfiai terepmunka során gyűjtött adatokat (az interjúkat, a résztvevő megfigyelést, a terepnaplót, a kérdőíveket és a fényképeket) arra, hogy megállapításait érvekkel támassza alá és jelentéssel ruházza fel a kortárs értelmű identitásfogalmat.

A terepanyagok értelmezését megelőzi a kutatási módszert, az elméleti háttér és az olyan fogalmakat tárgyaló fejezet, mint az identitás, a gyakorlat (*practice*), az ember és a kultúra közötti komplex viszony, a diaszpóra vagy a transznacionalizmus. A könyvnek ebben a részében Hirvi a posztmodern gyakorlatnak megfelelően reflektál saját kutatói pozíciójára is, a szerző megfogalmazásában: „kicsomagolja életrajzi poggyászát”. Ennek során megtudhatjuk, hogy kétnyelvű (finn és német) családban nőtt fel, egyetemi éveinek elején angoltanárként négy hónapot töltött Indiában, vagy azt, hogy korábban hindit és pandzsábit tanult.

A migrációkutatásban a transznacionalizmus fogalmát Nina Glick Schiller, Linda Basch és Cristina Blanc-Szanton *Transnationalism: A New Analytic Framework for Understanding Migration* című könyve alapján „olyan folyamatokként” definiálják,

„amelyek segítségével a bevándorlók társadalmi kötelékeket építenek ki a kibocsátó és a befogadó országok között”. A kortárs migrációs folyamatok ezen sajátosságának felismerése nemcsak új fogalmak bevezetését tette szükségessé a tapasztalati valóság társadalomtudományi értelmezéséhez, hanem új módszert is annak megfigyeléséhez. A migrációkutatásban az 1980-as évektől vált bevett gyakorlattá az, hogy a szakemberek a vándorlási folyamat mindkét végpontján, a kiindulás helyszínén és a célállomáson is egyaránt végeznek terepmunkát, amelynek során a tudományos megismerés a befogadó és a kibocsátó társadalomban szerzett – Ulf Hannerz kifejezésével élve – „ottlét” vagy „ott tartózkodás” (‘being there’) tapasztalatára alapoz.

A könyv szerzője azonban ettől eltérő kutatási stratégiát választ. A kibocsátó társadalomban végzett kutatás híján nem vizsgálja, hogy a vándorlás két végpontjának szociokulturális kontextusa közötti összjáték és kölcsönös összefüggések hogyan alakítják a Kaliforniában (USA) és Finnországban élő szikhek identitásgyakorlatát. Ugyanakkor nem törekszik a két helyszínen gyűjtött etnográfiai adatok szisztematikus és ellenőrzött összehasonlítására sem, helyette kontrasztív perspektívát alkalmaz. Ezzel az a célja, hogy egyrészt megértse az adott szociokulturális kontextus (vagyis az észak-amerikai és a finn) és az egyéni identitásgyakorlatok közötti dinamikus viszonyt. Másrészt azoknak az identifikációs eljárásoknak és a hozzá kapcsolódó mindennapi egyeztetési gyakorlatoknak a tanulmányozása, ahogyan az emberek szikheként, finnként, észak-amerikaiaként vagy indiaiként azonosítják magukat két különböző társadalomban, Yuba Cityben és Helsinkiben.

A könyv elején a szerző az alábbi két kutatási kérdést fogalmazza meg: 1. milyen okokból és hogyan vándorolnak a szikhek és 2. a migrációs tapasztalat milyen hatást gyakorol az önazonosulás és önmegkülönböztetés gyakorlataira a Yuba Cityben és Helsinkiben élő szikh emberek mindennapi életében. A fenti problémák, vagyis a kulturális és társadalmi identitások egyeztetésének tárgyalása érdekében a szerző öt nagy témakört helyez az elemzés középpontjába: 1. a vándorlástörténeteket, 2. a munkavégzést és a munka jelentését, 3. az öltözködést, 4. a vallásos és rituális helyszíneket és 5. az emberélet fordulóihoz kötődő rítusokat (a születést, a lakodalmat és a halált). Mialatt Hirvi gazdag etnográfiai

leírásokat felhasználva következetesen válaszolja meg a kutatási kérdéseket, addig az olvasó néhány nagyon izgalmas társadalmi-kulturális jelenség etnográfiai leírásával és elemzésével találkozik.

Az első témakör esetében például a Kalifornia államban és Finnországban élő szikhek vándorlástörténetének sajátosságaival ismerkedhetünk meg, míg a másodikban azzal, hogy az egymástól eltérő szociokulturális környezetben mit jelent a munka fogalma és a szikh származású emberek számára milyen munkalehetőségek adóttak. Az öltözködés témaköréhez kapcsolódóan az alábbi kérdésekre is választ kapunk: milyen jelentőséggel bír, és milyen jelentéseket hordoz a turbán viselése, illetve nem viselése, valamint, hogy az egyes ruhadarabok vagy a ruházat összessége milyen identifikációs stratégiákhoz köthető és hogyan teremt azonosságot a makrotársadalom többi szereplőjével, vagy pont fordítva, miként fejezi ki a szikh önazonosságot. A vallásos és rituális helyszíneket tárgyaló fejezetben többek között azt is megtudhatjuk, hogy milyen kulturális-társadalmi funkciókat tölt be a helsinki gurdvára (szikh templom) és a mindkét városban megszervezett születésnapok, vagy milyen társadalmi gyakorlatok figyelhetők meg a november első vasárnapján Yuba Cityben rendezett Szikh Parádén, és azok miként fejezik ki a szociokulturális kötődéseket. Az utolsó fejezet az emberélet fordulóihoz kötődő identitásgyakorlatokat elemzi, amelyben érdekes kérdés a nyugdíjazás utáni visszatérés Indiába és a két ország közötti ingázás (elsősorban a Finnország és Pandzsáb, India között megvalósítható szezonális „itt és ott tartózkodás” gyakorlata).

A könyv végén a szerző a téma további kutatási lehetőségeit említi, például a szikh transznacionális identitások szerveződésének vizsgálatát online felületeken, vagy az internet és a társadalmi média szerepét a fiatalok identitásának alakulásában. Emellett érdekes lehetne annak vizsgálata is, hogy milyen hatást gyakorol az internethasználat a finn és észak-amerikai szikh diaszpóra azon mindennapi gyakorlataira, amelyek transznacionális vagy sokkal inkább globális jellegűek, és a szikh online világok milyen összefüggésben állnak az offline környezettel.

Mindent egybevetve a könyv, helyesebben az etnográfia (mint szöveg) teljesíti eredeti célkitűzését, vagyis annak leírását és elemzését, hogy a szikh emberek miként egyeztetik identitásukat a másokkal történő interakciók során. Hirvi két stratégiát különít el,

amelynek segítségével a szikhek a különböző szociokulturális világokat egyetlen komplex, integrált életvilágba rendezik, a konfliktusok egyfajta feloldásaként. Az egyik stratégia esetében az emberek újabb jelentésréteget társítanak a szikh kulturális értékekhez és hagyományokhoz annak érdekében, hogy azokat elfogadhatóvá tegyék a makroszintű kontextusban, vagyis eszközként alkalmazzák a makrokörnyezetben bevett jelentéseket. A másik stratégiát követő emberek a szociokulturális rendszerek közötti kölcsönhatások összjátékából olyan új társadalmi gyakorlatokat hoznak létre, amelyben egyaránt megtalálhatók a szikh és az észak-amerikai, illetve finn kultúra elemei, vagyis amelyek kifejezik a többes kötődést. Következésképpen, írja a szerző, a célország társadalmának szociokulturális háttére és az oda irányuló szikh migráció története meghatározó módon „vésődik bele” a szikh emberek identitásgyakorlatába, ezzel formálva egyedivé minden egyes szikh diaszpórát.

Hajlamosak vagyunk egyetérteni a könyv utolsó mondatában megfogalmazott alábbi kijelentéssel: érdemes „az identitássegélytetés gyakorlatát önmagában művészetnek tekinteni”. (164.) Hirvi munkája bárkinek ajánlható, aki érdeklődik a szikh diaszpóra, az identitásgyakorlatok vagy a transznacionális folyamatok iránt. Az olvasók több izgalmas etnográfiai elemzéssel találkozhatnak a könyvben. Többek között azzal, hogy egy olyan hétköznapi ruhadarab, mint a póló, hogyan lehet – a megfelelő felirattal a hátán („Supersikhi”) és a hagyományos ünnepi viselet felett – kreatív, sőt játékos, módja annak, ahogyan a szikhek elhelyezik magukat a célország társadalmi kontextusában (Superman), és nyilvánvalóvá teszik többes és többretegű kötődésüket a Yuba Cityben sokakat vonzó Szikh Parádén.